

MARTH ÉVA

Esőben

*Surrannék tócsák fölött,
de cipőmmel sárba ragadtam.
Lépkedek most ítélet ellen,
fázósan, arcucsapottan.*

*Ím, felhőt ölel a napfény
és szárnyra kél esőkabátom...
de szememre homály, köd száll.
A tócsákban magamat látom.*

Mi fér egy napba?

Arról, hogy hogyan is élünk, többé-kevésbé jellemző képet ad, ha megvizsgáljuk, mi fér egy napba. Saját tapasztalásaimat a KSH közelmúltban készített felméréseivel, szociológiai szakmai elemzésekkel összevetve és megtámogatva lehangoltan jelentem: nálunk mostanság egyre kevesebb fér egy napba. Mert — bár a 24 óra az 24 óra maradt — napjaink szerkezete nem éppen kívánatos módon kezd átalakulni, azaz hogy deformálódni: „féloldalassá válni”. Mondhatjuk úgy is, hogy munkacentrikussá válni.

Háromszoros különmunkaidő

A KSH felmérései egyértelműen mutatják, hogy elveinkkel és meghirdetett törekvéseinkkel ellentétben az elmúlt tíz esztendőben nemhogy csökkent volna nálunk a munkával töltött idő, de növekedett. Méghozzá jelentősen. Nem a főmunkaidő persze — hiszen abból „lefaragtunk”, általánosság lőn a szabad szombat. S megháromszorozódék a „különmunkaidő”; a pluszban vállalt munkákra fordított órák száma. Amit az ország aktív dolgozó lakosságának már több mint kétharmad része fordít pénzkeresésre, jövedelemkiegészítésre. A korábbi pihenőidőből elcsipegetve odáig jutottunk már, hogy hétközi napokon a dolgozók többsége 12–14 órát tevékenykedik. Azaz munkacentrikus az élet, a munka lett az alapvető elfoglaltság. Monoton hétköznapjaink többségében nemigen fér más, mint reggel a kapkodó munkabakészülődés; a főmunkaidő; a grmk-ra, fusira, kalákára, másodállásra és második gazdaságra fordított órák; a házimunka és a tévénézés. Hét végi „szabadidőnk” többsége is a jövedelemkiegészítő tevékenység, a házimunka, a „csinálnád magad, azzal is spórolsz” munkálkodásoké. Többségnél a megélhetés érdekében, de jelentős mértékben az anyagi gyarapodásért is.

Mert hát jóval több pénz kell manapság a megélhetéshez, mint tíz évvel ezelőtt. Sőt, egyre több kell. Megszerezni pedig leginkább csak pluszmunkákkal lehet. Amik aztán kezdik determinálni napjaink alakulását, életvitelünket, életmódunkat: azt, hogy mi fér és mi nem a 24 órába.

Lopjuk a pihenést

A 12–14 órát dolgozó emberekébe bizony egyre kevesebb. Mert a pihenésre, regenerálódásra, feltöltődésre a munka után maradó órákból még elvesz a háztartás, az ügyintézés, a vásárlás, a gyereknevelés. (Igaz, ez utóbbi már-már botrányosan keveset; ha hinni lehet a statisztikáknak, az apák napi 15 percet, az anyák napi 25 percet „nevelik” gyermekeiket...) Embere is válogatja persze — meg olyan tényezők is, hogy kinek milyen a családi állapota, körülményei, lehetőségei, igényei, életkora, élettere stb. —, hogy egyre zsugorodik a pihenésre fordított idő. Egészségőreink felmérései azt mutatják, hogy a felnőtt lakosság kevesebbet alszik. Több időt szán viszont étkezésre, kávézásra és egyre többet az ivásra — mint „kikapcsolódásra, pihenésre”. A fizikum, a test igazi karbantartására szánt idő fogyatkozik — az egészséges életmódhoz tartozó cselekvésekkel együtt. Mi több, a statisztika arról árulkodik, hogy míg

a nők megőrizték az utóbbi tíz évben a személyes higiéniájukra fordított időtartamot, addig a férfiaknál még a tisztálkodásra szánt idő is kevesebb lett. — S nem feltétlenül a higiénia magasabb fokára enged következtetni az sem, hogy a takarításra egy-egy háztartásban ma 24 százalékkal kevesebb időt fordítanak, mint egy évtizeddel ezelőtt. Még akkor is elgondolkodtató ez a csökkenő tendencia, ha nyilvánvaló, hogy a gépesítés gyorsítja, szerkezetében is átalakítja a háztartási tevékenységet. Amiben egyébként megnőtt a karbantartásra, házi javításokra fordított idő (valószínűleg a szolgáltatások gyengesége miatt). Megnőtt — s ez figyelemre méltó — az értelmiségi, a vezető beosztású nők körében a háztartási munkára fordított idő. A mezőgazdasági fizikai dolgozók körében ugyanakkor csökkent. S nagyon visszaszorult az idős korúknál is.

„Művelődési mindenható”

A háztartási munkát egyébként befolyásolja a televízió. Ami lassan „művelődési mindenható”-vá válik. Leköti a pihenőidő jelentős részét. Sőt, alvásra, rováására, vendégeskedésre, családi kör helyett is nézzük — s „művelődünk” belőle. Többnyire a könnyű műfajon, a szórakoztatáson. A közvélemény-kutatások szerint annak a nézettsége a legtozmegebb. Nem „tömegelünk” viszont más művelődési lehetőségekért. A felmérések egyértelműen azt mutatják, hogy a kultúrálódásra pénzünk és igényünk is csökkent. A szellemi értékek fogyasztása nem tart lépést az anyagiakéval. Az egy lakosra jutó évi könyvvásárlás összege 382, azaz háromszáznyolcvankettő forint. A népszerűségi listán vezetnek a könnyű műfajú könyvek, a romantikus regények, a krimik, a memoárok, a sci-fik. Igaz, ezekre se sok idő jut. Szakmunkástanulók között készített időmérleg mutatta, hogy a fiúk körében hetenként 0,4 óra jut a

szépirodalomra, a lányoknál körülbelül 3 óra. Újságra, folyóiratra ezek a fiatalok hetenként összesen körülbelül háromnegyed órát száznak. Túl sokat persze a felnőttek se: a férfiak körében csökkent a napilapolvasás (ha a sportlapokat nem tekintjük), s kevesebb könyvet olvasnak, mint egy évtizede. Némileg növekedett a hetilapok iránti érdeklődés, a magazinokat főleg a nők olvassák. Mindkét nem kevesebbet rádiózik viszont („háttértelevíziózás” van az otthonok többségében). S kevesebbet járnak moziba is: 1986-ban hazánkban a mozik kihasználtsága 42,5 százalékos volt. Csökkent a színházlátogatók, a koncertre menők száma is. (A kultúra árának emelkedésétől persze nem független az igény szint alakulása...) Jelentősen emelkedett ugyanakkor az elmúlt években a diszkókban „kulturálódó” fiatalok száma: s megháromszorozódott az az időtartam, amit a 15–19 évesek az „össznépi vonagló”-ban töltenek.

Igaz, otthon nemigen hiányoznak a tinédzsernek. A közös családi programok egyre ritkásabbak. A hétköznapokon szinte semmi, a hétvégéken meg a semmivel arányos. A beszélgetés, a közös mozi, séta, kirándulás valahová a perifériára szorult még a hétvégekből is. Akkor sincs ugyanis együtt igazán a család. S ha helyileg együtt is van, akkor is mintha kevesebb idő és energia jutna arra, hogy törődjenek egymással a családtagok: az már nemigen fér bele a napba.

Nem jól élünk...

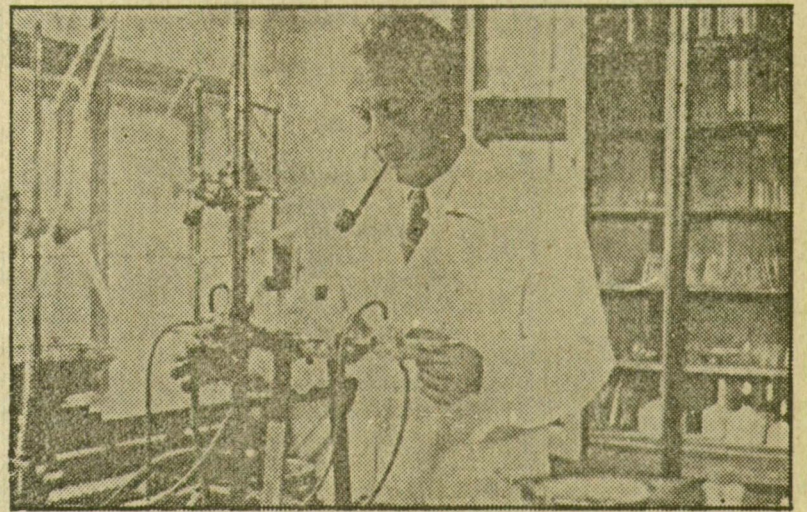
Mert napjainkat a munkával töltött idő uralja. Aminek növekedése viszont előbb-utóbb a már most jelzett negatív következményeknél is veszélyesebb jelenségeket és folyamatokat „eredményez”. Kimerülést, testi-lelki egészségkárosodást. Pedig máris vezetünk az infarktustól, a halálra vezető arányszámokban másodikok vagyunk Európában a keringési megbetegedésekben, dobogósok vagyunk alkoholizálásban (az iszákosság következtében májszűrőbetegség miatt az elmúlt húsz évben a halálozás kis híján 14-szeresére emelkedett a 35–44 éves korú nők (!) körében), több az önpusztító, a bűnöző, emelkedik a válások, a csonka családok száma. Vagyis szaporodnak egyéni és társadalmi betegségeink. Szaporodnak megállítani, rájuk határos gyógymódot találni égetően szükséges ahhoz, hogy sikeres lehessen a társadalmi-gazdasági kibontakozás. — Ami azon is múlik, hogy számunkra mi fér egy napba! Az időmérleg fent leírt és hasonló tanulságai arra figyelmeztetnek, hogy nem jól gazdálkodunk időnkkel, energiáinkkal, egészségünkkel — azaz nem jól élünk.

Mondhatják minderre: azért van így, mert nem élünk jól, mert nehezebb előteremteni a jó élethez szükségeseket. Igaz, nehezebb. De: elgondolkodtak már azon, hogy a munkacentrikus életmóddal, azzal, ha csak a fent emlegetettek férnek egy-egy napba, ha nem sáfarkodunk másként az időnkkel, még nehezebb lesz?!

SZABÓ MAGDOLNA

EGY NOBEL-DÍJ ÜRÜGYÉN

Szent-Györgyi Albert szellemi hagyatéka

Szent-Györgyi Albert szegedi laboratóriumában

A stockholmi távirógép 1937. október 28-án — 50 évvel ezelőtt — este kezdte kopogtatni a hírt Szegedre, egy addig csak tudományos berkekben ismert professzornak: „a Karolinska Intézet tanári kara ma úgy határozott, hogy az idei élettani és orvosi Nobel-díjat Önnek ítéli oda azokért a felfedezésekért, amelyeket a biológiai égesi folyamatok körül tett, különös tekintettel a C-vitaminra, és a fumársavkatalizisra...”

Úgy gondoltuk, hogy Szent-Györgyi Albertre akkor emlékezünk szellemi hagyatékához méltóan, ha nem a „sztorit” elevenítjük fel, hanem megkísérlünk választ találni mai kérdésekre. Közlebről az alap- és alkalmazott kutatás közötti feszültségre. Megkerestük tehát dr. Előd Pál tanszékvezető egyetemi tanárt, a Debreceni Orvostudományi Egyetem Biokémiai Intézetének vezetőjét, akit arról kérdeztünk: miért olyan hosszú az alaputatásokat követő felfedezések és az alkalmazásuk közötti idő? Szent-Györgyi Albert 1934-ben publikálta, s 1937-ben már alkalmazták — például skorbut ellen — a C-vitamint.

— A tudományban nem lehet határidőket kitűzni. Nem tudjuk például megmondani, hogy az idei Nobel-díj alaputatóinak eredménye — a supavezetés — mikor válik az alkalmazott kutatás tárgyává. Azt különösen nem, hogy ebből mikor lesz gyakorlat. Ha például Einstein elméletét alaputatásnak vesszük — márpedig az —, akkor az atombomba előállításáig harminc esztendő telt el. Az Egyesült Államokban kiszámították, hogy átlagosan nyolc év kell — és 50 millió dollár —, míg egy felfedezett alapanyagból gyógyszer lesz. Ebből a szempontból is megítélhetjük, hogy mekkora ostobaság a Celladam körüli vita. Néha az az érzésem, hogy az Egészségügyi Minisztérium úgy viselkedett, mint egy megszeppent gyermek. A Helsinki megállapodás szerint új gyógyszert bevezetni csak szigorúan meghatározott szabályok alapján lehet. Nem szabad kuruzsolni!

Mégis azt kell mondanom, hogy nálunk gyakran túl sok idő telik el egy-egy felfedezés nyilvánosságra hozatala és alkalmazása között. Célzott és koncentrált kutatásokra van szükség. Arra gondolok, hogy hazánkban a tudományos műhelyek-

ben sok a „kiskakas” és sok a „kis szemétdomb”. Nagyon sok kutató önző. Ehhez járul, hogy a tudománypolitikában még mindig sok a feudális maradvány. A központi beruházásokat esetenként nem egy-egy tudományos célra, hanem személyeknek adjuk. Ezt nem azért mondom, mintha megbántottak, és ki semmizettek érezném magam.

— Szent-Györgyi Albert sem volt megbántott ember?

— De igen... Természetesen szemben állt az egész Horthy-rendszerrel.

Az Egyesült Államokban is gyakran foglalt állást a kormányzattal szemben. Csodálatos az, hogy megkeseredés helyett mindig pozitív irányban tudott kitörni. Jó példa erre az „Örült majom” című munkája. Nem elegendő a fonákágokról és a hiányosságokról beszélni, tudni kell változtatni!

— Mégis az alaputatást végző tudósok mintha tele lennének panaszszal. Hogyan lehetne meghatározni az alap- és az alkalmazott kutatás fogalomkörét?

— Az alaputatás: a természet jelenségeinek vizsgálata azért, hogy meg tudjuk érteni azokat. Másként kutatás, érdek nélkül.

Az alkalmazott kutatás: felhasználja az alapismereteket, és hasznosítja azokat, az ember életének jobbá tételéért. Sokszor azonban az alaputatás csak akkor lehet eredményes, ha visszajelzések érkeznek az alkalmazott kutatás területéről. Például a rák gyógyítása alkalmazott kutatás lenne, de egyelőre nem tisztázott alapszinten sem. Az alaputatóknak azonban szüksége van adatokra, hogy tovább tudjon dolgozni.

— Ezek szerint a kettőt nem is lehet szétválasztani?

— A kettőt csak didaktikai szempontból lehet egymástól elválasztani. Az élet azonban nem ilyen. Magyarországon sem ennyire természetes az átmenet. Kapkodunk. A tudományos intézmények zászlajára ez van írva: alaputatás. A főhatóság lobogójára: kereskedelemmel foglalkozzatok, igyekezzetek megkeresni a költségeket! A szegedi kutatóintézetben a biotechnológiához szükséges anyagokat kell előállítani. Nekünk itt, Debrecenben pedig alapanyagot kellene gyártanunk. Ez időt rabol el tőlünk, s végtére is, nem ez a dolgunk.

Értsük meg, hogy komoly alaputatás nélkül nincsen alkalmazás. Tarkékoság címén például néhány éve számos intézettől megvontak egy se reg tudományos folyóiratot. Ez hiba.

Alapfeltétel: az orvosi egyetemeken gyógyítani, diákokat tanítani és kutatni kell. Egyszerre és egy lélegzetre. Mi pedig kemény valutáért hivatunk külföldi diákokat. „Dollárki-termelő” vállalkozás is lettünk. Kutatóelmék pénzszerzéssel kényszerülnek foglalkozni.

A rossz helyzetben csak a szakmai színvonal emelésével lehet javítani, s természetesen azzal, ha igazán megbecsüli a társadalom az alaputatókat. Ezek nélkül az alternatíva: a lopás. Sok helyütt a „koppintás” helyettesíti az alaputatást, de ez hosszú távon megbosszulja magát.

RUTKAY LEVENTE

Küldjön egy képet!

Kálmán Józseftől, a Marx téri Gulyáscsárda szerződéses üzletvezetőjétől, illetve az ott dolgozó kollektívától kaptuk a most közölt fotót. Ilyen volt valaha a csárda. Hogy mikor? Arra legfőbb a cégtábla ára utal: „Egy adag gulyás 44 fillér!”

